РОЗВІДКИ

Олег Васюта

НАБОРИ СПІВАКІВ З ЧЕРНІГОВО—СІВЕРЩИНИ ДО ПРИДВОРНОЇ СПІВАЦЬКОЇ КАПЕЛИ У XVIII—ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТОЛІТТЯ

З другої половини XVII ст. подальший розвиток музичної культури на Чернігівщині проходив під значним впливом підписаної в 1654 році Переяславської угоди, в результаті якої Україна перейшла під зверхність московського царя.[1] Наслідком цих подій було значне пожвавлення українсько-російських культурних стосунків. Вищий рівень загальної культури в Україні, яка в цей час переживала «золотий вік нашого письменства, нашої культури»[2] почав «кидати своє проміння й на менш освічену Московщину»[3].

У цей час культурно-просвітницький «рух на Москву прибрав великого розміру»[4] і охопив буквально всі прошарки культурного життя Росії: науку, шкільну освіту, літературу, музику, театр, а також глибоко вплинув на духовну освіту та церковні справи.

Чимало видатних діячів української культури — Єпіфаній Славінецький, Симеон Полоцький, Данило Туптало та інші працювали на ниві духовного просвітництва Росії. За авторитетним твердженням І. Огієнка, «вчителями закону Божого по всіх кращих школах в Росії були більше українці, та й підручними книжками закону Божого за весь XVIII вік були тільки ті, що їх склали самі українці, — це катехізис Феофана Прокоповича та Петра Могили»[5].

Важливе місце в поширенні української культури в Росії належало музичному мистецтву. Українська народна пісня та церковний спів швидко поширювалися у Російському царстві. Українці-музиканти широко запрошувалися на службу до Росії. Ще 1652 р. путивльський батюшка Іван Курбатов привіз до Москви з Києва архидиякона Михайла та одинадцять півчих з регентом Федором Тернопольським. Того ж таки 1652 р. до Москви прибули ще дві групи півчих з України. Боярин П. В. Шереметєв, який у 1665 — 1669 рр. був київським воєводою, мав капелу з українських півчих та музик, котру вивіз із собою до Москви.[6]

Як писав у 1680 р. Симеон Полоцький, «во велицей России в самом царствующем нашем граде Москве возлюбльше сладкое и согласное пение»[7]. 1679 р. за наказом царя Федора Олексійовича, котрий, як свідчать українські літописці[8], мав прихильність до культури українського народу і «нашим напевам по церквах и по монастирях отправовати приказал»[9], розпочинається постійний набір співаків та музик з України до царського двору. Наслідуючи звичаї повелителів, московські бояри та-

кож брали на службу українських півчих. Так, у Наришкіна (брата цариці Наталії) служили Степан Рокицький та Федько Ємельянов з Батурина.[10]

У 1682 р. на вимогу цариці Софії «велено выслать в Москву певчих не из Киева, откуда обыкновенно высылались они, а из Чернигова».[11] Архиєпископ Чернігівський Лазар Баранович відправив до царського двору декілька співаків свого уславленого хору.

Сталося так, що саме Чернігівщина в силу цілого ряду об'єктивних і суб'єктивних обставин відігравала особливу роль у поширенні музичної культури в Росії. По-перше, географічне положення Чернігівщини, як «ближчого до московських кордонів краю»[12], створювало оптимальні умови для таких контактів. По-друге, наприкінці XVII — у першій половині XVIII ст. Чернігівщина мала значення важливого політичного та культурного осередку Лівобережної України. Поступово, «коли занепадало Правобережжя»[13], центр українського політичного життя перейшов від Чигирина до Батурина та Глухова.

Батурин у 1669 — 1708 рр. був резиденцією гетьманів Лівобережної України.[14] Після його руйнації у 1708 р. урядові установи Гетьманщини було розміщено у Глухові.[15] На початку XVIII ст. Глухів серед усіх міст «українсько-російського суміжжя мав містобудівну структуру, найкраще підготовлену для виконання столичних функцій»[16].

Московський священик Іоан Лук'янов, який мандрував 1703 р. до Святої Землі, писав: «Город Глухов земляной, обруб дубовый, вельми крепок; а в нем жителей богатых много, панов; и строения в нем преузорочные, светлицы хорошие, палаты в нем полковника Миклашевского зело хороши; ратуша зело хороша и рядов (торговых) много; девичий монастырь предивен зело; соборная церковь хороша очень; зело лихоманы хохлы затейливы к хоромному строению; в малороссийских городах другова вряд такова города сыскать; лучше Киева строением и житием...»[17].

Наявність у межах Чернігівщини цих двох важливих адміністративно-культурних центрів доби Гетьманщини суттєво впливало на впорядкування усіх граней життя регіону. Зокрема, це знайшло вияв у будівництві храмів, створенні розгалудженої мережі шкіл. Відомо, що гетьман К. Розумовський навіть «думав заснувати університет в Батурині»[18].

По-третє, музична освіта на Чернігівщині мала міцну історико-практичну основу і поширювалася як церквою, так і через загально-освітні школи. Відомо, що до середини XVIII ст. в усіх українських полках нараховувалося 951 школа (Ніжинському 217, Лубенському — 172, Чернігівському — 154, Переяславському — 119, Полтавському — 98, Прилуцькому — 154, Миргородському — 37).[19]

Міцну традицію шкільної освіти в Україні неодноразово засвідчували мандрівники ще XVII ст. Павло Алепський, говорячи про українців, підкреслював: «люди вчені, кохаються в науках та законах, що вони гарні знавці риторики, логіки і всякої філософії. У їх там розглядають всякі поважні питання, що потребують досліду...»[20], всі вони, за невеликим винятком, грамотні, навіть більшість їхніх жінок та дочок уміють читати... А дітей у їх більше, ніж трави, — пише він і додає, — і всі діти вміють читати, навіть сироти...»[21].

На терені пізніших Чернігівського, Городнянського та Сосницького повітів у 1768 р. було 134 школи (одна школа припадала на 746 душ населення). До речі, через 100 літ, у 1875 р. на цій території шкіл налічувалось тільки 52, і одна школа припадає на 6730 душ, себто за сторіч шкіл стало втроє менше, тоді як людність зросла вдесятеро... і

Чернігівський архієрей вимушений був писати генерал-губернаторові князю Куракіну, що «не находил при переезде моем ныне по губернии заведенных училищ»[22]. Безперечно, у школах Чернігівщини «в першу чергу навчали дітей брати участь в церковних співах, на другім плані стояли вже музика і співи світського характеру»[23].

По-четверте, на становлення музичної освіти в регіоні глибоко вплинуло також відкриття в Чернігові колегіуму (1700), де викладанню музики відводилося належне місце.[24]

Тому прагнення російських царів до впорядкування музичної освіти та набору співаків з України не випадково привело до відкриття саме на Чернігівщині першого в Україні та Росії спеціального музичного навчального закладу — Глухівської співацької школи[25]. Мета відкриття цієї школи у першу чергу полягала в цілеспрямованій підготовці музикантів-професіоналів для Придворної співацької капели у Петербурзі, яка на початку XVIII ст. формувалася майже виключно з українців. Так, 1713 р. з України взяли до двору цілий хор 21 чол.[26] Царський указ щодо відкриття в Глухові «Школи співу та інструментальної музики» датовано 14 вересня 1738 р.[27] У ньому, зокрема, наголошувалося: «из оставшихся за отсылкою сюда певчих оставить одного регента, который-бы в пении четверогласном и партесном был совершенно искусен и учредить небольшую школу, в которую набирать со всей Малой России из церковниковых, також из казачьих и мещанских детей и протчих, и содержать всегда в той школе до двадцати человек, выбирая чтоб самые лутчие голоса были и велеть их оному регенту обучать киевского, також и партесного пения, а при том, сыскать искусных мастеров из иностранных и из малороссиян, велеть из оных-же учеников обучать и струнной музыке, а именно: на скрипице, на гуслях и на бандуре, дабы могли на оных инструментах с нот играть; и которые пению, також и на струнной музыке обучены будут, и с тех по все годы лутчих присылать ко двору ее императорского величества человек по десяти, а на те места паки вновь набирать, и пока те учители тамо в школе обучать будут, давать им надлежащее жалование, а ученикам определить на пропитание и платье и обувь сколько потребно по разсуждению его майора Шипова из малороссейских доходов».[28]

Необхідно наголосити, що школа підготовки півчих у Глухові існувала задовго до підписання цього указу. На підтвердження цієї думки наведемо декілька переконливих, з нашої точки зору, свідчень. Є дані про те, що в Глухові 1714 року государевим дяком і регентом І. Петровим було відібрано до двору п'ять півчих. У 1717 р. він знову приїздив до Глухова за співаками.[29] Усі набори півчих та музик до двору, як правило, проводилися безпосередньо через гетьманів. Відомо, що цариця Катерина Іванівна 1728 р. зверталася з вимогою до гетьмана Данила Апостола видати «служителю Василю Єврастатову»[30] універсал «для сыску двух певчих альцест, которые необходимы к ея двору».[31] Систематичний характер подібних звернень примушував гетьмана думати про постійну підготовку музик безпосередньо в Україні. Це видно з його відповіді: « и я по тому вашего высочества требованию, которые теперь могли вынайтись хлопцы з тих, а именно двох дишкантов, а двох альтов отправляю, и хотя еще к тому оные не обучены, ибо обученных сыскать теперь весьма трудно, понеже тут, в Малой России, спеванные музыки звелися, за бывшим здешним пременением, однак, надеюсь, когда обучатся, то до спевания будут не неугодни».[32]

Конкретні факти засвідчують, що ще до 1738 р. на утримання школи виділялися державні кошти. Так, «на седержание подготовлявшихся певчих в Глухове употреблено было из малороссийских доходов в 1736 г. 50 рублей, 1737 г. 100 руб., в 1738 г. 250 руб. Из указаной сумы давалось каждому обучавшемуся по 3 копейки на день, также изготовлялись одежда и обувь. Регенту назначалось также содержание».[33]

Царський указ було видано у вересні 1738 р., а за місяць до указу «в августе 1738 года из 19 человек певчих, подготовлявшихся в Глухове, выбраны были 11, которые и отправлены ко двору Анны Иоановны вместе с регентом Федором Яворским».[34]

Таким чином, з нашої точки зору, в царському указі від 1738 р. фактично йдеться не про відкриття школи, а про те, щоб «из оставшихся за отсылкою... певчих»[35] забезпечити подальше її функціонування.

Головний зміст діяльності школи полягав у пунктах, викладених «Канцелярией министерского правления малороссийских дел»:[36]

1. З метою утримання півчих і струнної музики у Глухові вибудувати для школи спеціальний будинок «две горницы с комнатами да пекарню»,[37] для приготування їжі учням школи «взять двух баб и одного мужика».[38]

2 Для організації навчального процесу в школі знайти «угодных к пению киевского и партесного пения регента, человека доброго и в пении и в составлении нот искусснаго».[39] Перед архієреями київським, переяславським та чернігівською консисторією ставилося завдання знайти здібних до музики «хлопцев человек до двадцати».[40]

3. Пошуки «лутчих голосов» зосередити у Ніжинському і Чернігівському полках через сотника Брежинського. Після ретельного пошуку «к пению и учению хлопцев»[41] зробити відбір: «из тех хлопцев выбрав, оставить угодных в Глухове при школе, а именно регента одного, хлопцев лутчих голосов семнадцать, да для играния на струнной музыке приискать мастеров гуслиста, бандуриста из малороссиян, умеющих играть на гуслях, бандуре и скрипке, чтобы на оных инструментах из показаных хлопцев семь человек обучили струнной музыке по ноте».[42]

Таким чином, положення про школу передбачало штатний розпис першого спеціального музичного навчального закладу в Україні і Росії у складі двадцяти чоловік: 17 учнів, 1 регент, 2 викладачі-інструменталісти.

4. Для фінансового забезпечення школи було асигновано «сто рублей» на рік з розрахунку: регентові — 50, басистові — одному 5 руб., усім учням (беручи до уваги того ж таки басиста) на взуття, шапки тощо — по 2 карбованці. За добре навчання видавати, як заохочення, по 10 копійок на місяць кожному. Платню педагогам, гуслистові та бандуристу — по 20 крб. на рік. На свічки для школи — по 5 крб. на рік. На харчування всім (враховуючи й учителів) — по 2 копійки на день, та борошна по півосьмини на місяць, та крупів по 2 гарнці.[43]

Наголосимо також на тому, що кошти на утримання школи виділялися «из малороссийских доходов».[44]

5. З метою дотримання дисципліни та порядку в школі доручалося виділити з глухівського гарнізону унтер-офіцера «к смотрению оной и чтобы ученики не своевольничали и не гуляли».[45]

У другій половині XVIII ст. Глухівська школа працювала під безпосереднім контролем президента Малоросійської колегії П. Рум'янцева, який, між іншим, своїм наказом розширив навчальний план школи, запровадивши до нього танець як обов'язковий предмет.[46] Ним також було направлено глухівського регента і чотирьох півчих, що залишилися в школі, до всіх полків. У результаті відбору «забрано было в малороссийских и слободских полках свыше восьмидесяти человек хлопцев. Из числа их оказалось годных 33 человека, а именно: басиста 2, тенористов 5, дышканцистов 6, алцистов 16, да определены в музыканты 4».[47]

Хоча діяльність Глухівської школи не знайшла свого достатнього висвітлення в документах, все ж є відомості про те, що існувала вона не один десяток років.[48]

Зокрема, в лютому 1758 р. було відряджено з метою набору співаків до Придворної капели півчого Степана Андрієвського «в Киев и в Малороссию для сыскания и набору как при монастырях, так при домах архиерейских, архимандричьих, в малороссийских полках и в протчих местах и привозу ко двору е. и. в. малых певчих, где и каких он по способности голосов проведать и выбрать может».[49]

Йому вдалося відібрати 13 хлопчиків, після чого вони «были отправлены в Глухов, во определенную тамо для обучения оных певчих квартиру, для чего было куплено 7 кибиток, а для препровождения их командированы были два рейтара. В заключение был еще отыскан и отправлен в Глухов один «тенористой».[50]

Період найактивнішої діяльності школи припадає на 40 — 50 рр. XVIII ст. У школі викладали досвідчені майстри музичної справи Н. В. Шолупіні, О. П. Брежинський, Ф. Ф. Яворський, К. Ф. Коченовський, Ф. Нечай та інші.

Музично-виховні традиції школи глибоко вплинули на формування таланту видатних діячів української та російської музичної культури Д. С. Бортнянського, М. С. Березовського, М. Ф. Полторацького, Г. М. Головні, Г. С. Сковороди та ін.

Після відкриття 1740 р. музичної студії при Придворному хорі значення Глухівської співацької школи поступово звужується, і вона виконує посередницьку функцію — «як певчих квартира».[52]

Але Чернігівщина й надалі продовжувала слугувати базою для постачання музик до царського двору та музичних колективів Росії. Подібні набори протягом XVIII ст. та першої половини XIX ст. носили систематичний характер. Географія цих пошуків постійно розширювалась. У 80 — 90-х рр. XVIII ст. центр набору малолітніх півчих переходить з Глухова до Новгорода-Сіверського, де цей обов'язок було покладено на «надворного советника» А. А. Рачинського.[53]

У 1814 — 15 рр. набором півчих займався «инспектор придворной певческой капеллы Николай Толстой», якого було спеціально відряджено з цією метою до Чернігівської губернії. Після проведеної роботи він повідомляв: «Набор окончил, и располагаю скоро отправиться в С. Петербург с набраными мальчиками, коих число состоит 22-а человека».[54] 1842 р. роботу «в укомплектовании капеллы» на Чернігівщині проводив «певчий придворной капеллы Василий Иванов».[55]

Поїздки з метою набору співаків до Придворної капели базувалися на чітко продуманій організаційній основі: як правило, найдосвідченіший співак Придворної капели мав на руках настанову, згідно з якою духовні й світські власті повинні були всіляко сприяти пошукам добрих голосів. Місцеві власті розсилали циркуляри по монастирях, аби посланцю «чинили вспоможение».

Наприклад, саме так у 1838 р. було організовано поїздку до Новгорода-Сіверського, Воронежа (зараз Сумської області), Ніжина, Чернігова М. І. Глінки, який на той час очолював Придворну співацьку капелу. Його супроводжували «учитель пения Д. Н. Палагин, певчий Н. Н. Шеинов, дядька Г. П. Саранчин».[56]

Цікаво, що М. І. Глінка використовував різні музично-педагогічні підходи при проведенні відбору перспективних щодо музики дітей.

Наприклад, у Чернігові ця робота проводилася з урахуванням таких вимог:

1. Прослуховування дітей проводилося «чрезвычайно тщательно».

2. Діти розподілялися на відповідні вікові групи, до яких спочатку відбирали тих, хто просто мав музичний слух і голос.[58]

3. У результаті ретельної перевірки відбирали найздібніших (у даному випадку з 40 хлопчиків було відібрано 8)[59].

4. Для хлопчиків, що пройшли глибоку перевірку було, організовано заняття під керівництвом М. І. Глінки. З цією метою Глінка брав їх до себе на квартиру в Чернігові «поил чаем и обращался к ним как можно ласковее, неоднократно пробовали их слух и голоса, заставляя их следить за скрипкой... Некоторые мальчики были одарены столь тонким слухом, что следили непринужденно за всевозможными интервалами, даже за музыкальной чепухой, которую изощрялся производить Палагин, чтобы сбить их».[60]

5. Потім дітей (остаточно цього разу до Петербурга було відібрано 19 хлопчиків)[61] М. Глінка привіз на певний час до центру «своих операций — доброго моего знакомого помещика Черниговской губернии, Борзнянского повета Григория Степановича Тарновского»,[62] який мешкав у Качанівці.

Там юні співаки під наглядом «дядьки Саранчина» постійно вдосконалювалися в мистецтві співу під керівництвом Палагина,[63] співали з хором Тарновського, ходили до церкви, брали участь у різних музичних ансамблях (дуетах, тріо і т. п.). І тільки після цього вони виїхали до Придворної співацької капели в Петербург.

Необхідно зазначити, що проведення набору малолітніх півчих до Придворної капели мало не тільки суто творчі, але й соціальні наслідки для тих, хто такий відбір пройшов. Так, згідно з універсалом гетьмана К. Г. Розумовського будинки, а також сім'ї придворних малолітніх півчих звільнялися від постоїв та податків.[64]

У придворній капелі малолітні півчі навчалися співу, грі на скрипці, гуслях, бандурі. Особливим наказом було регламентовано порядок навчання і звільнення малолітніх півчих. Заняття з ними з загальноосвітніх дисциплін, окрім хорового співу, проводилось у широкому обсязі і розбивалося на три класи. Зокрема, як видно з указу придворної контори від 11 серпня 1763 р. полковник Марко Полторацький, який тоді виконував обов'язки директора Придворної капели, склав угоду з вчителем французької, італійської мов, історії, та географії Фомою Бускетом, згідно з якою останній мусив «обучать двора Ея Императорского Величества малолетних певчих, сколько когда оных будет, — русскому, французкому, итальянскому, немецкому языкам, истории, географии, арифметике.. По прошествии каждого года учредить экзамен, на котором все ученики имеют быть свидетельствованы при полковнике Полторацком о успехах их учению в разных касающихся до их учения частях».[65]

Термін перебування у кожному класі дорівнював приблизно двом рокам, з тим, коли при «спадении с голоса» юний півчий міг після складання екзамену отримати чин 14 класу з правом зайняття посади канцелярського службовця.

У Придворній капелі, окрім загальноосвітних дисциплін, також викладали й живопис. Найобдарованіші учні після природної зміни голосу переходили навчатися до Академії мистецтв. Так було, зокрема, з відомим художником, вихідцем з Чернігівщини А. П. Лосенком та ін.[66]

Заняття з малолітніми півчими Придворної співацької капели проводилися з винятковою вимогливістю та принциповістю. Яскравим свідченням цього є факт з діяльності капели: на початку XIX ст. один з мешканців Чернігівської губернії «титулярный советник Петр Христианович, старик 70-ти лет» звернувся з проханням до імператриці Марії Федорівни «о принятии под высочайшее покровительство взятого в придворные певчие внука его, дворянина Никиту Василенка».[67]

Відповідь Д. С. Бортнянського, який тоді очолював Придворну співацьку капелу, до канцелярії імператриці не викликає сумнівів щодо педагогічних принципів вихователя: «На отношение Ваше касательно титулярного советника Петра Христиановича имею честь Вас уведомить, что он понапрасну утруждает Ея Императорское Величество просьбою о поступившем внуке его в малолетние певчие, который и без прозьбы его изучен будет тому, чему и прочия ученики».[68]

Отже, домінуючою тенденцією розвитку музичної культури Чернігівщини в кінці XVII на початку XVIII ст. було її поступове спрямування до практичного вирішення фахової підготовки музикантів у Придворній співацькій капелі. З метою впорядкування навчального процесу ранньої спеціальної підготовки малолітніх півчих було відкрито перший в Україні і Росії спеціальний музичний заклад — Глухівську співацьку школу, яка посідає особливе місце в історії вітчизняної музичної культури.

По-перше, протягом першої половини XVIII ст. школа була своєрідним центром української і російської музичної культури, де формувалися майбутні спеціалісти не тільки для творчих колективів Петербурга (хоча це було її головним завданням) та Москви, але й інших міст України та Росії.

По-друге, заснування і подальше функціонування глухівської школи стало певним зразком для відкриття подібних шкіл у Петербурзі (1740), а згодом і «Школи черкаської музики» при Воронезькій духовній семінарії.[69]

По-третє, практичний досвід школи сприяв поширенню співацької, інструментальної та хореографічної культури в межах України і Росії, вплинув на становлення вітчизняної музичної освіти, що в свою чергу сприяло поглибленню культурних зв'язків між Україною і Росією в першій половині XVIII ст.

Музично-виховна діяльність Глухівської співацької школи Чернігівського колегіуму, та поширення музики через школи загальноосвітнього типу поступово сформувало потужний прошарок музикантів-професіоналів, які своєю роботою яскраво засвідчують високий рівень музичної культури регіону в той період. Насамкінець наведемо короткі відомості про найвідоміших митців XVIII — першої половини XIX ст., які за походженням та музичним вихованням тісно пов'язані з Чернігівщиною.

1. БЕРЕЗОВСЬКИЙ Максим Созонтович (1745 — 1777).

Народився у Глухові. Навчався в Київській академії. З 1758 р. — півчий Придворної капели в Ораніенбаумі. З 1762 — співак італійської оперної трупи в Петербурзі, 1769 — 73 рр. перебував на навчанні в Італії, 1770 р. брав уроки композиції у Дж. Мартіні, 1771 р. витримав іспит у Болонській філармонічній академії на звання академіка-композитора і став членом Болонського філармонічного товариства. В Італії написав оперу «Демофонт» (поставлена у Ліворно 1773 р.), сонату для скрипки і чембало (1772 р.).

М. С. Березовський написав перші відомі зразки в оперному і камерно-інструментальному жанрах вітчизняної музики, його перу належать циклічні (багаточастинні) хорові духовні композиції а капела. Вершиною його творчості є жанр хорового концерту («Не отвержи мене во время старости»).

Структурні принципи хорового концерту Березовського розвинули Д. Бортнянський і А. Ведель.[70]

2. БОРТНЯНСЬКИЙ Дмитро Степанович (1751 — 1825).

Народився у Глухові. З 1758 р. навчався у Придворній співацькій

капелі. У 1769 — 79 рр. вдосконалював майстерність в Італії, 1779 — 96 рр. придворний капельмейстер у Гатчині і Павловському, 1796 — 1825 рр. — директор Придворної співацької капели.

У своїй композиторській творчості Бортнянський органічно поєднав досягнення української хорової культури із західно-європейськими стилями барокко і класицизму, а також розвинув започаткований М. Березовським жанр циклічного хорового концерту (він є автором 70 концертів, 2 літургій, та ін. хор. творів), які віднесено до вершинних досягнень: світової музичної культури. Його перу також належать опери: «Креонт» (1777), «Алкід» (1778), «Квінт Фабій» (1770; всі італійською мовою), «Свято сеньйора», «Сокіл» (обидві — 1786), «Син — суперник» (1787; всі — французькою мовою); симфонія (1790), квінтет, квартет, сонати, пісні та ін., написані на засадах класицизму.[71]

3. ГОЛОВНЯ Гаврило Матвійович (1706 — 1786).

Народився у Глухові. З 1738 р. — півчий Придворної співацької капели в Петербурзі. Володів чудовим голосом (бас). Знавець і поширювач партесного співу. Автор Ірмологія (про київський розспів), який містить «Начало познания нот ирмолойного простого пения» (1752).

У серпні 1742 р. на Україні добирав співаків для капели (туди потрапив і Г. Сковорода).[72]

Це про нього в царському указі, зокрема, говорилось «По силе имянного Ея Имп. Вел. указу от Двору Ея Величества певчий басеста Гаврило Головня прислан для набрания из малороссийского народа певчих к дополнению придворного певческого хору... Ежели бы где оной певчей басеста по усмотрению своему певчих мог сыскать, и в том ему ченить всякое вспоможение...».[73]

4. ДАВИДОВ Степан Іванович (1777 — 1825).

Народився на Чернігівщині. Півчий Придворної капели (1785 — 95 рр.) Одночасно в 1787 — 1800 рр. — капельмейстер придворного оркестру, 1800 — 04, 1806 — 10 рр. — капельмейстер і учитель співу Дирекції імператорських театрів. З 1802 р. репетитор російської оперної трупи у Петербурзі. З 1814 р. в Москві. Його перу належать опери «Дніпровська русалочка» (1805), «Русалочка» (1807), балети «Увінчана благість» (1801), «Свято жнив» (1823), де він широко використовував українські народні мелодії.[74]

5. ЛОСЕНКО Антон Павлович (1737 — 1773).

Народився у Глухові. З 1744 р. — у Придворній співацькій капелі, пізніше (1753 — 58) продовжив навчання живопису у майстерні І. Аргунова. 1758 — 60 рр. навчався у Петербурзькій Академії мистецтв. 1760 — 65 рр. — продовжував навчання в Парижі, 1766 — 69 рр. — в Римі. З 1770 р. А. П. Лосенко стає професором, а 1772 р. директором Петербурзької Академії Мистецтв.

Найбільш відомими його живописними роботами є: «Чудесний улов риби» (1762), «Жертвоприношення Авраама» (1765), «Зевс і Федіта» (1769), «Авель» (1769), «Володимир перед Рогнідою» (1770), «Прощання Гектора з Андромахою» (1773); портрети діячів російської культури — І. Шувалова, О Сумарокова, Ф. Волкова.[75]

6. ПОЛТОРАЦЬКИЙ Марко Федорович (1729 — 1795).

Народився у Сосниці. Навчався в латинській школі в Чернігові та Київській бурсі. О. Розумовський у 1745 р. привіз до Петербурга.

1746 — 62 рр. — співак і регент (1753) придворного хору, з 1763 р. — директор Придворної співацької капели, водночас 1750 — 70 рр. — соліст Італійської опери.

Учнями його були М. Березовський, Д. Бортнянський, С. Давидов.[76]

7. РАЧИНСЬКИЙ Андрій Андрійович (1724 — 1794).

У 50-х рр. очолював придворну капелу гетьмана Лівобережної України К. Розумовського. З 1763 р. — Новгород-Сіверський сотник, пізніше — камер-музикант при дворі Петра III в Петербурзі. 1790 р. відбирав на Україні (Глухів, Н.-Сіверський) співаків для Придворної співацької капели.

8. РАЧИНСЬКИЙ Гаврило Андрійович (1777 — 1843).

Народився у Новгороді-Сіверському. Скрипаль, гітарист і композитор. Довго працював у Москві. У 1817 — 23 рр. жив у Н.-Сіверському, здійснював гастролі по містах України — у Києві, Полтаві, Харкові та ін. Його перу належать варіації для скрипки на теми українських народних пісень: «Віють вітри, віють буйні», «За горами, за долами», фантазія для 7-струнної гітари «На березі Десни».[77]

Джерела та література:

1. Грушевський М. С. Ілюстрована історія України. — К., 1992. — С. 294.
2. Огієнко І. Українська культура. — К., 1991. — С. 32
3. Крип'якевич І. Історія української культури. — К., 1994. — С. 629.
4. Огієнко І. Вказана праця. — С. 67.
5. Там само. — С. 100.
6. Майбурова К. Глухівська школа півчих XVIII ст., та її роль у розвитку музичного професіоналізму на Україні та в Росії // Українське музикознавство. — К., 1971. — Вип. 6. — С. 130.
7. Огієнко І. Вказана праця. — С. 6.
8. Там само. — С. 9.
9. Там само. — С. 9.
10. Майбурова К. Вказана праця. — С. 131.
11. Гумилевский Ф. Историко-статистическое описание Черниговской епархии. — Чернигов, 1873. — Кн. 1. — С. 46.
12. Копержинський К. Музичне життя на Чернігівщині в другій половині XVIII та на початку XIX століття // Записки Українського наукового товариства в Києві. — К., 1927. — Т. 26. — С. 85.
13. Крип'якевич І. Історія України. — Л., 1992. — С. 222.
14. Чернігівщина: Енциклопедичний довідник. — К., 1990. — С. 47.
15. Там само. — С. 168.
16. Вечерський В. Глухівська сторовина // Пам'ятки України: історія та культура. — 1994. — № 3 — 6. — С. 61.
17. Там само. — С. 61.
18. Крип'якевич І. Історія України. — Л., 1992. — С. 242.
19. Павловський И. Ф. Приходские школы в старой Малороссии и причины их уничтожения. // Киевская старина. — 1904. — Т. 34. — Январь. — С. 5.
20. Огієнко І. Вказана праця. — С. 32.
21. Там само. — С. 214.
22. Огієнко І. Українська церква. — К., 1993. — Т. 2. — С. 215.
23. Копержинський К. Музичне життя на Чернігівщині в другій половині XVIII та на початку XIX століття. // Записки Українського наукового товариства в Києві. — К., 1927. — Т. 26. — С. 86.
24. Іванов В. Ф. Співацька освіта в Україні в X — XVIII ст. — К., 1992. — С. 20.
25. Чернігівщина: Енциклопедичний довідник. — К., 1990. — С. 169.
26. Майбурова К. Вказана праця. — С. 132.
27. Історія української музики (в шести томах). — К., 1989. — Т. 1. — С. 385.
28. Ефименко П. Школа для обучения певчих, назначавшихся ко двору // Киевская старина. — 1883. — Т. 6. — С. 171.
29. Іванов В. Ф. Співацька освіта в Україні в X — XVIII ст. — К., 1992. — С. 16.
30. Ефименко П. Вказана праця. — С. 167.
31. Там само. — С. 167.
32. Там само. — С. 170.
33. Там само. — С. 170.
34. Там само. — С. — 170.

35. Там само. — С. 171.
36. Там само. — С. 171.
37. Там само. — С. 171.
38. Там само. — С. 171.
39. Там само. — С. 171.
40. Там само. — С. 171.
41. Там само. — С. 171.
42. Там само. — С. 172.
43. Там само. — С. 172.
44. Там само. — С. 171.
45. Там само. — С. 172.
46. Історія української музики (в шести томах). — К., 1989. — Т. 1. — С. 385.
47. Ефименко П. Вказана праця. — С. 173.
48. Майбурова К. Вказана праця. — С. 135.
49. А. А. Набор в Киеве певчих для придворной капелы в 1758 году // Киевская старина. — 1891. — Т. 32. — С. 513.
50. Там само. — С. 513.
51. Іванов В. Ф. Вказана праця. — С. 18.
52. А. А. Набор в Киеве певчих для придворной капеллы в 1758 году // Киевская старина. — 1891. — Т. 32. — С. 513.
53. Копержинський К. Вказана праця. — С. 86.
54. Державний архів Чернігівської області. — Ф. 128. — Оп. 1. — Спр. 1253. — Арк. 1.
55. Державний архів Чернігівської області. — Ф. 128. — Оп. 1. — Спр. 8716. — Арк. 1.
56. Глинка М. И. Записки. — М., 1988. — С. 172.
57. Там само. — С. 80.
58. Там само. — С. 80.
59. Там само. — С. 80.
60. Там само. — С. 80.
61. Там само. — С. 82.
62. Там само. — С. 81.
63. Там само. — С. 82.
64. Мительман Е. Русский тенор Иванов // Музыкальная жизнь. — 1985. — № 12. — С. 18 — 19.
65. Фільштейн С. М. Ф. Полторацький // Музика, — 1980. — № 1. — С. 31.
66. Фільштейн С. Листування Д. С. Бортнянського з канцелярією імператриці Марії Федорівни. // Українська музична спадщина: Статті, матеріали, документи. — К., 1989. — С. 84.
67. Там само. — С. 83.
68. Там само. — С. 83 — 84.
69. Чернігівщина: Енциклопедичний довідник. — К., 1990. — С. 170.
70. Митці України: Енциклопедичний довідник. — К., 1992. — С. 60 — 61.
71. Там само. — С. 87.
72. Там само. — С. 172.
73. Огієнко І. Українська культура. — К., 1991. — С. 8.
74. Митці України. Енциклопедичний довідник. — К., 1992. — С. 198.
75. Там само. — С. 369.
76. Там само. — С. 468.
77. Там само. — С. 487 — 488.